

بررسی تاریخ محلی بخش چوار

مریم آذرخش*

چکیده :

چوار از بخش های استان ایلام ، در ۱۸ کیلومتری این شهر قرار دارد . چوار دارای کوههای قلاقیران ، سیاه کوه و کوه های بولی است . این بخش نیز دارای رودخانه های کانی شیخ ، گدار خوش و تلخاب بولی است . مردمان بخش چوار دارای زبان کردی مهکی و مذهب تشیع هستند . چوار دو قلعه باستانی معروف پشت قلعه و چکر بولی و چندین محوطه تاریخی نیز دارد . امامزادگان معروف حاجی بختیار و سید محمد در چوار واقع اند . اقتصاد مردم بعد از دامپروری و کشاورزی ، مشاغل اداری است . این بخش دارای دو ایل بزرگ ارکوازی و بولی است . از شاعران چوار شاکه و غلامرضا خان ارکوازی را می توان نام برد . از جاذبه های دیدنی آن تنگه دالاهو ، ششدار ، تجریان درختان سرو ۳۳۰۰ ساله و ۲۰۰۰ ساله زیتون می باشد . بخش چوار دارای تقویم و گاهشماری کردی و محلی است که با فرهنگ بومی ، جغرافیا و شرایط اقلیمی آن مرتبط است . از مهم ترین وقایع تاریخی چوار بمباران زمین فوتبال و شهادت جمعی از ورزشکاران ، کودکان ، بخشدار و یک تماشاگر می باشد . این تحقیق در صدد است که با استفاده از شیوه توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع میدانی و کتابخانه ای به بررسی تاریخ محلی بخش چوار ، جغرافیای چوار و آثار باستانی و تاریخی آن بپردازد .

کلیدواژه ها : چوار . تاریخ محلی . جغرافیا . بولی . ایلام .

---

*دانشجوی کارشناسی تاریخ دانشگاه اصفهان mromina69@gmail.com

مقدمه :

ایلام را در دوره ساسانیان جزئی از ایالت ماسبدان دانسته اند. در دوره ی صفویه ایلام با پشتکوه خوانده شده است . ایلام مرکز شهرستان و دارای ۲۰۰ هزار نفر جمعیت است و این منطقه تا قبل از ورود حسین قلی خان والی به دیوالا یا ده بالا نامیده می شد که در زمان حسین قلی خان ابو قداره حسین آباد نامیده شده است در دوره پهلوی اول در سال ۱۳۱۴ با تصویب هیئت وزیران ، اسم حسین آباد به ایلام تغییر نام داد ، و به عنوان اولین شهر و مرکز فرمانداری ایلام شهرسازی آغاز شد . شهرستان ایلام دارای سه بخش مرکزی ، چوار و سیوان است . استان ایلام اکنون از طرف جنوب با استان خوزستان ، از مشرق نیز با لرستان و قسمتی از خوزستان ، از شمال با کرمانشاه و از مغرب با کشور عراق به طول ۴۲۵ کیلومتر هم مرز می باشد . که در بین ۴۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی از نصفالنهار گرینویچ و ۳۱ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی از خط استوا واقع شده است مساحت کل استان حدود ۱۹۰۴۴ کیلومتر مربع می باشد و جمعیت آن در سال ۱۳۹۰ برابر ۵۵۸۰۰۰ نفر بوده است . بخش چوار از شهرستان ایلام - ۱۸ کیلومتری شمال باختر شهر ایلام کنار شوسه ایلام به شاه آباد واقع است . این بخش دارای سابقه تاریخی و باستانی است . بخش چوار از گذشته های دور فرهنگ خاص خود را داشته است . چوار دارای تاریخ محلی منحصر به فرد خود با ویژگی های شاخصی است که باید مورد بررسی قرار گیرد . لذا بررسی تاریخ محلی چوار ضروری به نظر می رسد . از اهداف این تحقیق بیان موقعیت جغرافیایی چوار ، تاریخ محلی چوار و وضعیت اجتماعی و فرهنگی بخش چوار است . سوال های مطرح شده در این تحقیق این است که ویژگی تاریخ محلی چوار چگونه است ؟ وضعیت اجتماعی و اقتصادی چوار چگونه بوده است ؟ این تحقیق در صدد است که با استفاده از شیوه توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع میدانی و کتابخانه ای به بررسی تاریخ محلی بخش چوار ، جغرافیای چوار و آثار باستانی و تاریخی آن بپردازد .

الف (اوضاع جغرافیایی استان ایلام و چوار

پیشینه تقسیمات اداری استان ایلام و بخش چوار :

ایلام در طی تاریخ دارای تقسیمات اداری و سیاسی متفاوتی بوده است و در اینجا به تقسیمات سیاسی و اداری آن از دوره ی قاجاریه به بعد می پردازیم . رزم آرا در کتاب جغرافیای نظامی ایران ، پشتکوه در مورد تقسیمات اداری پشتکوه (استان ایلام کنونی) چنین می نویسد : «منطقه پشت کوه که بطول ۲۲۰ کیلومتر میباشد تشکیل شهرستان ۲۰ را میدهد که جزو استان ۵ محسوب میگردد این شهرستان از ۹ بخش بشرح زیر تشکیل شده : ۱- بخش ارکوازی ۲- بخش چوار...» (رزم آرا، ۱۳۲۰ : ۱۷) که بخش چوار بخش دوم استان ذکر شده است .

«استان ایلام در تقسیمات کشوری سال ۱۳۰۹ جزء استان پنجم یعنی کرمانشاهان بود . پس از آن در سال ۱۳۴۳ به فرمانداری کل تبدیل شد و در سال ۱۳۵۳ به دلایل موقعیت مهم سیاسی - مرزی - اداری به صورت یک استان درآمد . استان ایلام مشتمل بر ۷ شهرستان ، ۱۷ بخش و ۳۶ دهستان است .» (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۳۷؛ منصور ، عبدالمنصور و دیگران ، ۱۳۹۱ : ۵۵) و برخی ایلام را تا سال ۱۳۱۶ جزء استان پنجم یعنی کرمانشاه دانسته اند . (منصوری ، عبدالمنصور و دیگران ، ۱۳۹۱ : ۵۵) تقسیمات سیاسی استان ایلام : «براساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۸۸، این استان دارای ۸ شهرستان ، ۲۰ بخش ، ۲۲ شهر و ۴۰ دهستان است .» (منصوری ، عبدالمنصور و دیگران ، ۱۳۹۱ : ۵۵)

موقعیت جغرافیایی استان ایلام و بخش چوار :

استان ایلام در غرب ایران و در مرز با کشور عراق واقع شده است . کرمانشاه ، لرستان و خوزستان همسایگان شمال ، شرق و جنوب شرقی استان می باشند . (محمودیان ، ۱۳۸۳ : ۷؛ نظریان ، امین : راهنمای گردشگری استان ایلام)

چوار : « یکی از بخش های شهرستان ایلام در ۱۸ کیلومتری شهر ایلام و بر سر راه اصلی ایلام - ایوان - اسلام آباد قرار گرفته است .» (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۳۷)

در لغت نامه دهخدا و فرهنگ جغرافیایی ایران چوار را چنین توصیف نموده اند : «ده مرکز بخش چوار از شهرستان ایلام - ۱۸ کیلومتری شمال باختر شهر ایلام کنار شوسه ایلام به شاه آباد [اسلام آباد غرب] واقع است . کوهستانی - سردسیر - سکنه ۴۰۰ - شیعه - کردی . آب مشروبی از چشمه و رودخانه مورت - محصول گندم جو حبوبات برنج لبنات - شغل زراعت و گله داری - بخشداری - پاسگاه ژاندارمری گمرک و یک دبستان چهار کلاسه دارد . صنایع دستی زنان قالیچه گلیم بافی است . در دویست متری شمال آبادی تپه قدیمی وجود دارد .» (فرهنگ جغرافیایی ایران ، ۱۳۳۱ : ۵ / ۱۳۴ ؛ دهخدا، ۱۳۳۸ : ۱۷ / ۳۰۹) که این تپه همان تپه باستانی «ورکبود» مدنظر بوده است .

«یکی از بخش های ده گانه شهرستان ایلام حدود آن بشرح زیر است . از طرف شمال بارتفاعات کوه شازول و بخش ایوان - از طرف خاور - بارتفاعات کوه بانکول دهستان خزل بخش شیروان چرادول- از جنوب به بخش صالح آباد و سیاه کوه - از باختر به مرز عراق ، - منطقه ایست کوهستانی هوای قریه هائی که در دامنه ارتفاعات قرار دارند سردسیر و قریه های دشت و تپه ماهور گرمسیر است . کوه شرازول و کوه بانکول و کوه سیاه در شمال و خاور بخش واقع شده است . رودخانه های این بخش عبارتند از رودخانه گلال که از کوه شرازول سرچشمه گرفته پس از آبیاری کردن قریه های پلکانه - چشمه سرخ - پلک در قریه بوالحسن یا رودخانه مورت یکی شده از مرز ایران خارج میشود . ۲- رودخانه قیران که از دامنه های کوه مانشت سرچشمه گرفته از هزار گزی جنوب خاور مرکز بخش عبور نموده داخل رودخانه مورت میشود . این بخش از ۴۳ آبادی بزرگ و کوچک تشکیل شده جمعیت آندر حدود ۷۰۰ تن است . . . .» (دهخدا، ۱۳۳۸: ۳۰۹/۱۷-۳۱۰؛ فرهنگ جغرافیائی ایران ، ۱۳۳۱ : ۵ / ۱۳۳-۱۳۴)

مناطق بخش چوار:

مناطق بخش با مرکزیت چوار شامل : آبوزا(آبزا) ، انارک ، آواره ، بان امرو ، بان زیارت ، بان سرو ، بان ویزه ، برجعلی ، بوالحسن ، بهمن آباد ، بیگ بیگ ، پاچم ده هارون ، پاره ، پاقلعه چکر ، پلکانه ، پلک ، پلک لکها ، چشمه سرخ ، چغاکبود ، چگاه ، چم ژیه ، چم سار ، چم شاطر ، چمن سیدمحمد ، چنان ، چوار ، حاج بختیار ، دارتوت ، راه سفید ، سرتنگ بیجار ، سرتنگ نفخ آب ، سرتنگ حمام ، سر چم ده هارون ، سر چم لو ، شیرین آبه طاقطاوی ، قبله ، گره چغا ، گله جار ، گنجوان ، لاشکن ، مورت ، میرمکان . (فرهنگ جغرافیائی ایران ، ۱۳۳۱ : ۵ / ۴۹۴)

بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر	جمعیت
چوار	چوار	ارکوازی	مورت	چوار	5669
		بولی	گنجوان		

(منصوری ، ۱۳۹۱ : ۵۶)

وجه تسمیه چوار :

براساس روایتهای موجود در میان مردم بخش چوار علت وجه تسمیه چوار را به دلیل دارا بودن چهار چاه آب در گذشته آنرا چوار یا چوار به معنا و تلفظ کردی عدد ۴ دانسته اند . با توجه به اینکه هنوز نیز در این بخش آب شرب مردم را از طریق چاه های آبی که قدمت دیرینه نیز دارند ، تأمین میگردد این روایت به صحت نزدیک می باشد .

وضعیت آب و هوایی شهرستان ایلام و بخش چوار :

آب و هوای شهرستان ایلام [که بخش چوار را به عنوان بخش مرکزی آن نیز شامل می شود]، آب و هوای معتدل نیمه مرطوب (اقلیم مدیترانه) ، دارای زمستانی ملایم و مرطوب و تابستانی نه چندان گرم ولی خشک دانسته اند . (اکبری ، ۱۳۸۶ : ۵۶)

رودهای مهم چوار :

کانی شیخ (بخش چوار) ، گدار خوش (کوههای غربی ایلام) و رودخانه تلخاب (بولی چوار). (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۱۹) رود خانه گدار خوش یا (ویار خوش) از آبهای ایلام ، چوار و ارکوازی پس از گذشتن از تنگه گراب و تنگه قلاع در نزدیکی بانویزه به هم پیوسته پس از گذشتن از محلی به نام بلوان (بوالحسن) و چمسارد که به گدار خوش معروف می باشد به دیزله در عراق می ریزد . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۰۰ ، اکبری ، ۱۳۸۶ : ۵۳ ؛ علیزاده و حسین ابراهیم زاده ، ۱۳۷۷ : ۳۵)

تالاب چگر بولی :

این تالاب در غرب شهرستان ایلام و منطقه بولی واقع شده است . مساحت آن حدود ۳ هکتار می باشد و ارتفاع آن از سطح دریا ۶۰۰ متر و عمق آن در حدود ۲/۵ متر است . به دلیل واقع شدن در منطقه گرمسیری و مجاورت با حوزه استحفاظی مهران و نزدیکی به مرز ایران و عراق در واقع تنها پناهگاه زیستی پرندگان مهاجر این منطقه است و به عنوان مأمن و زیست گاه عمده پرندگان مهاجر آبی در غرب استان مطرح است . این تالاب دائمی و طبیعی است و عمق آن بسته به فصل های مختلف سال متغییر است . آب آن از طریق نزولات جوی و چشمه های تأمین می شود . متوسط دمای آن حدود ۲۴ درجه سانتی گراد است . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۱۲۸)

کوههای بخش چوار :

از کوههای بخش چوار می توان به : کوه شره زول بین ایوان و چوار ... سیاه کوه و کوههای بولی و... کوه «قلاقیان» واقع در مسیر ایلام به چوار و ایوان در منطقه ی جنگلی ششدار واقع است که یکی از قله های زیبا و دیدنی می باشد که چشم انداز آن خیره کننده است و شاعران محلی در اشعار خود از آن به عنوان کوهی نمادین یاد می کنند ، اشاره نمود . (اکبری ، ۱۳۸۶ : ۴۸ ؛ جعفری ، ۱۳۶۸ : ۱ / ۵۷۱ ؛ علیزاده و حسین ابراهیم زاده ، ۱۳۷۷ : ۳۳) کوه قلاقیان در ۵ کیلومتری غرب شهر ایلام قرار گرفته و مناظر آن دارای زیبایی های کم نظیر از جمله تفرج گاههای جنگلی ششدار و منجل که اطراف کوه را احاطه نموده منظره زیبایی به وجود آورده است . این کوه به عنوان نماد شهر ایلام معروف و دارای ارتفاع زیادی است . (حیدری ، شهاب و محمد نورالهی ، بی تا : ۲۰)

معادن :

معادن زغال سنگ در منطقه منجل و دامنه کوه قلعه قیران [قلاقیران] وجود دارد. (خانی، ۱۳۷۳: ۱۴۱) منطقه بولی چوار را نیز از مناطق مستعد دارای ظرفیت گچ می دانند. (منصوری، عبدالمنصور و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۰)

پوشش گیاهی:

مهم ترین و وسیع ترین پوشش جنگلی استان و چوار را جامعه بلوط ایرانی تشکیل می دهد. بنه یا پسته وحشی، زالزالک، بادام کوهی، کهورک، کنار، ارزن، کیکم و ارغوان از دیگر گونه های جنگلی استان بشمار می روند. گل گاوزبان، آویشن، گل نرگس، علف مار، تره و کنگر... می توان اشاره نمود. (منصوری و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۶-۲۸)

ب) اوضاع اجتماعی و فرهنگی چوار

زبان، دین و مذهب:

همچون قسمتهایی از استان، شاخه گویش کردی به نام کردی مهکی گویش شهر چوار می باشد. (ناصری، ۱۳۸۱: ۳۳؛ اکبری، ۱۳۸۶: ۶۰) مردم ساکن در استان ایلام عموماً مسلمان و شیعه دوازده امامی هستند. (ناصری، ۱۳۸۱: ۳۴) مردم چوار نیز پیرو همین مذهب اند.

ایلات مستقر در بخش چوار:

در بخش چوار دو ایل ارکوازی و بولی قرار دارد بطوریکه در کتاب جغرافیای پیشکوه و پشتکوه که مربوط به دوره ناصرالدین شاه می باشد، اسامی طوایف ساکن در پیشکوه (ایلام) را آورده و ایل ارکوازی و بولی را در دسته ی «طوایف محکی» قرار داده است. (اکبری، ۱۳۸۶: ۵۶۰؛ مؤلف گمنام، ۱۳۷۰: ۱۵۲-۱۵۱) رزم آرا نیز در کتاب خود فهرستی از طوایف و عشایر پشتکوه در زمان غلامرضاخان والی آخرین والی پشتکوه ارائه داده است که [از دو ایل] بولی در چوار، ارکوازی را در چوار نیز نام برده است. (رزم آرا، ۱۳۲۰: ۲۳؛ اکبری، ۱۳۸۶: ۵۶۰) «ایل ارکوازی شامل طوایف مورت، چوار، گردل، میسم [امیه سم]، قیطولی، میر، مومه، قره شوندی، ملک شوندی، بی، کارشوند می باشند.» (خانی، ۱۳۷۲: ۱۳۹) البته لازم به ذکر است که این طوایف اکنون به دلایل افزایش جمعیت، ازدواجها و مهاجرتهدار طول زمان به طوایف بیشتری افزایش یافته اند از جمله طوایف عبدالرحمن، تاویله، آسنگر، بیگ بیگ یا بگ بگ، لک، بازی، ریزه وندی و... البته در استان ایلام سلسله مراتب ساختار قبیله ای را از بزرگ به کوچک به صورت ایل، تیره یا طایفه، تخمه، هوز و خانواده تقسیم می نمایند.

مشاهیر ادبی:

در استان ایلام شاعران از مضامین عاشقانه ، عرفانی ، حماسی و با زبان کردی در شعر خود استفاده کرده اند .
شاکه و غلامرضاخان ارکوازی ... از قدیمی ترین شاعران ایلام و متولدو ساکن چوار هستند . (منصوری ، ۱۳۹۱ : ۷۹)

شاکه (۱۱۹۵-۱۱۰۵ ه.ش) : از شعرای معروف روستای پاقلعه دهستان بولی بوده که در دوره زندیه همراه با
خان منصور شاعر ، اشعار اشتراکی به صورت فی البداهه می سروده اند ؛ به گونه ای که هریک مصرعی را گفته و دیگری
آن را تکمیل می نموده است . یا این که یکی معمایی را طرح نموده و دیگری پاسخی منظوم بدان می داده است . (
منصوری و دیگران ، ۱۳۹۱ : ۱۰۳ ؛ اکبری ، ۱۳۸۶ : ۷۲۲-۷۲۳ ؛ سهراب نژاد ، ۱۳۷۹ : ۱۶-۹)

غلامرضا خان ارکوازی (۱۱۸۴-۱۱۸۹ ه.ق) : در اواخر قرن دوازدهم هجری همزمان با فرمانروایی حسن خان
والی پشتکوه در دوره قاجار در منطقه «بان ویزه» چواردر ۳۵ کیلومتری ایلام - صالح آباد به دنیا آمده ، او فرزند حسن
بیگ از طایفه [میسیم] از شاعران و عارفان معروف استان بوده است و اطلاعات گسترده ای در زمینه های مذهبی و
تاریخی داشته است . علاوه بر مناجاتنامه ی معروف او که مشتمل بر دوازده بند است به ستایش خداوند و پیامبر (ص) و
حضرت علی (ع) ، چند شعر دیگر از او به جا مانده که معروفترین آنها شعر «باویال یا باوه یال» است . در زندان والی با
سرودن ۶۶۶ بیت مناجات با توسل به حضرت علی (ع) زنجیرها پاره و از زندان آزاد می شود . جنازه او را به دلیل عشق و
علاقه به حضرت علی (ع) داشته بنابه وصیت ایشان او را در نجف دفن می نمایند . مردم ایل ارکوازی به وجود این شاعر
افتخار می کنند و برخی از مردم بان ویزه به نام ایشان سوگند یاد می کنند . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۶۵-۶۶ ؛ اکبری ، ۱۳۸۶ :
۷۳۲ ؛ سارایی ، ۱۳۷۹ : ۸۰-۹۴ ؛ منصوری و دیگران ، ۱۳۹۱ : ۱۰۳) می توان سیمای ماندگار وی را ، سیمای شاعری
دردمندانه تصویر کرد که در تنهایی زندان خدا را از یاد نمی برد و با ناله و تضرع ، مولای خویش را می طلبد . سیمایی
که در آینه ی مناجاتنامه منعکس شده ، سیمای شاعری است که کرامات انبیاء و اولیای الهی را از صمیم قلب باور کرده
است و بدان ایمان دارد . (سهراب نژاد ، ۱۳۸۸ : ۲۰۱)

گاهشماری و تقویم کردی

فصول سال :

تقویم سنتی اهالی استان ایلام تقویم (Fors) یا تقویم کُردی است . این تقویم از گذشته مورد استفاده اهالی قرار
دارد و هم اکنون نیز کم و بیش اسامی روزها و ماه ها و چهار فصل سال در ایلام [و همینطور چوار] به ترتیب شامل :
۱- وَهار کردی [waha] یا بهار ، ۲- پائیز یا پاییز کردی [payez] ، ۳- تابستان یا سَرَدَوای کردی [sardawa] ،
۴- زمستان یا زمسان کردی [zemesan] نامگذاری شده است . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۵۵ ؛ خانی ، ۱۳۷۲ : ۱۴۴ ؛ منصوری
، عبدالمنصور و دیگران ، ۱۳۹۱ : ۸۷) لازم به ذکر است که ترتیب فصل های در تقویم کردی با ترتیب فصول سال در
تقویم فارسی متفاوت است و در اینجا به ترتیب فصول در تقویم کردی به بیان فصول سال پرداخته می شود .

فصل بهار که در زبان محلی و هار گفته می شود از پنجم بهمن ماه آغاز می شود و تا ۵ اردیبهشت ادامه دارد . مردم ایلام معتقدند که از پنجم بهمن ماه زمین نفس می کشد و گیاهان رشد می کنند و زمستان به پایان می رسد . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۴۴ ؛ ناصری ، ۱۳۸۱ : ۵۵ ؛ منصور ، عبدالمنصور و دیگران ، ۱۳۹۱ : ۸۷) پنجه که از ۵ روز بعد از عید نوروز می باشد که آن را جزءسال نمی دانند ، روزهای جشن مردم بوده در این روزها عشایر منطقه لبنیات خود را میان همسایگان تقسیم می کنند و اعتقاد دارند که دامهای آنان پر شیر و خیر و برکت زیاد می شود . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۴۴ ؛ منصور ، عبدالمنصور و دیگران ، ۱۳۹۱ : ۸۸) اسامی ماه های و هار کردی : مانگ اول و هار **Mange awal wahar** بهمن ، مانگ وسط و هار **Mange wasate wahar** اسفند ، مانگ آخر و هار **Mange axer wahar** فروردین . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۵۶)

پس از فصل بهار فصل پائیز که از ۵ اردیبهشت تا دوم مرداد می باشد آغاز می شود و فصل گرما فرا می رسد و باید در این فصل به جمع آوری محصولات کشاورزی بپردازند . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۴۴) اسامی ماه های پاییز کردی : مانگ اول پاییز **Mange awal payez** اردیبهشت ، مانگ وسط پاییز **Mange wasate payez** خرداد ، مانگ آخر پاییز **Mange axer payez** تیر . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۵۶)

پس از فصل پاییز ، فصل تابستان و یا به زبان محلی (سردوا) یا سردباد می رسد در این فصل چون گرد باد زیاد و هوا کم کم رو به سردی می گذارد و برگ درختان زرد می شوند آن را (سردوا) می خوانند ، این فصل از دوم مرداد تا اول آبان ماه می باشد . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۴۴) اسامی ماه های فصل سردوای کردی : مانگ اول سردوای **Mange awal sardawa** مرداد ، مانگ وسط سردوای **Mange wasate sardawa** شهریور ، مانگ آخر سردوای **Mange axer sardawa** مهر . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۵۶-۵۷)

پس از فصل تابستان ، فصل زمستان (زمسان) می رسد که از اول آبان تا پایان دی ماه ادامه دارد . عشایر منطقه در این فصل به بیلاق کوچ می کنند و چهل روز اول زمستان را چله بزرگ و چهل روز بعد را چله کوچک می خوانند . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۴۶) اسامی ماه های زمسان کردی : مانگ اول زمسان **Mange awal zemesan** آبان ، مانگ وسط زمسان **Mange wasate zemesan** آذر ، مانگ آخر زمسان **Mange axer zemesan** دی . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۵۷)

نام محلی برخی از ماه های سال :

تیر ماه در زبان محلی کله گاوسوار معروف است . مردا ماهبه ماه خسته و شهریور به ماه گردنم بشکن و ماه وسط زمستان به سیاه ماه ، ماه آخر زمستان خاکه لیوه (خاک دیوانه) ، ماه اول زمستان ولنگ ریزان یا برگ ریزان می خوانند . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۴۵)

نام سالها براساس نام حیوانات :

الف : سال های حرام : میمون [meimun] ، وراز [waraz] خوک یا گراز ، موش [mus] ، سگ [sag] ، پلنگ [paleang] ب : سالهای مکروه : اسب ، مار ، کروه [karuwa] خرگوش . ج سالهای حلال : مرغ [merx] ، مش [mes] گوسفند ، ماهی ، گا [ge] گاو . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۵۷)

باورهای در مورد روزهای هفته :

در میان مردم چوار همانند سایر مردمان استان ایلام اعتقاد به سعد و نحس ایام وجود دارد و در برخی روزها اقدام به انجام برخی کارها نمی کنند چرا که آنروز را برای آن اعمال خجسته نمی دانند . شنبه : در این روز زمین و آسمان خلق شده است . یکشنبه : به نام خدای یکتا روز خوش یمن است . دوشنبه : در این روز حضرت محمد (ص) به معراج رفته است . سه شنبه : در روز سه شنبه و سوم ماه حضرت آدم از بهشت بیرون شده است . چهارشنبه : روز نحسی است و اهالی در این روز به حمام نمی روند . پنج شنبه : روز خوش یمنی است و این روز را پنجه زرین مرتضی علی می داند . جمعه : برای کار سنگین است . اهالی بر این اعتقاد دارند که روزهای یکشنبه و جمعه برای عروسی خوب است ، اما روز دوشنبه باج دارد در این روز حضرت علی (ع) جلوی حضرت محمد (ص) را گرفته و انگشتی وی را به عنوان باج می گیرد . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۵۷-۵۸) لازم به ذکر است که در دستور زبان کردی تلفظ دو حرف «ن» و «ب» اگر در واژه به صورت پشت سر هم بدون فاصله بیاید هنگام تلفظ ، «م» تلفظ میگردد و روزهای هفته به صورت شَمَه ، یه شَمَه ، دِشَمَه ، سه شَمَه ، چَوارشَمَه ، پِن شَمَه و جِم مَه تلفظ می گردد .

ج) مناظر طبیعی و جاذبه های شاخص توریستی در محدوده چوار :

در بخش چوار مناطق ییلاقی با جنگل های انبوه و سرسبز کوهستانی شامل تفریحگاههای جنگلی رنو و ششکلان ، تجریان ، ششدار ، منجل و دالو وجود دارد . (منصوری ، ۱۳۹۱ : ۱۲۰) که به تفصیل به شرح هر کدام پرداخته می شود .

۱ - دره ی جنگلی دالاب یا (تنگه دالاهو و دالو):

موقعیت: در مسیر جاده ی ایلام به کرمانشاه و در فاصله ۱۰ کیلومتری بخش چوار از توابع شهرستان ایلام و ۲۵ کیلومتری شمال شهرستان ایلام واقع شده است . کوه های مانشت ، شره زول و سیوان این دره ی زیبا را محصوره ساخته است . (محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۱۲۶ ؛ حیدری ، شهاب و محمد نورالهی ، بی تا : ۱۵)

امکانات گردشگری آن : پارک بازی کودکان ، چشمه ی آب ، تونل قدیمی عصر پهلوی اول ، درختان تنومند بلوط ، جنگل انبوه ، شرایط مناسب برای کوهنوردی و صخره نوردی ، چشم اندازهای زیبایی طبیعی . (محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۱۲۶) لازم به ذکر است این منطقه به دلیل موقعیت استراتژیک آن در زمان جنگ تحمیلی محل اسکان مردم

آواره و تشکیل بازارهای چوار و ایلام بوده است. البته اکنون به دلیل بی توجهی به این منطقه پارک بازی آن نیز معدوم شده است.

۲- دره ی و تفرجگاه تجربیان :

موقعیت : در مسیر جاده ی چوار به سمت نواحی غربی واقع شده و حدود ۱۵ کیلومتر با مرکز بخش چوار فاصله دارد و در فاصله ۲۰ کیلومتری غرب شهرستان ایلام واقع می باشد ؛ شرایط و موقعیت گردشگری : رودخانه ، چشمه ، جنگل انبوه بلوط و بنه ، مسیر جاده باستانی ، دره های زیبا و با صفا ، نزدیکی به آثار تاریخی قلعه ی معروف به پشت قلعه «قلا» . (محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۱۲۶ ؛ حیدری ، شهاب و محمد نورالهی ، بی تا : ۱۵)

۳- کوه و قلعه قلاقیران و دره های پیرامونی :

موقعیت : غرب شهر ایلام ؛ در ۵ کیلومتری غرب شهر ایلام واقع است . (محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۱۲۷ ؛ حیدری ، شهاب و محمد نورالهی ، بی تا : ۱۵) شرایط گردشگری : قلعه ، جنگل بلوط و بنه ، چشمه ی آب ، آثار قلعه ی تاریخی ، محوطه ی فسیل های جانوران ، دره های زیبا ، پارک جنگلی ، شهرک صنعتی . (محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۱۲۷)

۴- تفریحگاه یا پارک جنگلی ششدار :

این تفریحگاه در ۵ کیلومتری شهر ایلام و در کنار کوه قلاقیران در مسیر جاده ایلام - کرمانشاه قرار دارد و از شاخص ترین تفریحگاه های استان محسوب می گردد . این ناحیه تفریحی به خاطر مجاورت با شهر ایلام به یکی از تفریحگاه های زیبای طبیعی به نام منجل مورد استفاده وسیع مردم و دوستداران طبیعت به ویژه در روزهای فصول بهار و پاییز قرار می گیرد . در حدفاصل بین این تفریحگاه و ناحیه منجل ، چشمه سارها و باغهای زیبای سلطان آباد قرار گرفته است . (ناصری ، ۱۳۸۱ : ۱۲۸-۱۲۹) این منطقه نیز به دلیل اشراف کوه سیاه کوه بر آن از نظر نظامی حائز اهمیت می باشد و در دوران جنگ تحمیلی محل اسکان بیمارستان صحرائی بوده است . مدتهاست که محل شکل گیری ارتش و سپاه ایلام است .

۵- وجود درختان کهنسال سرو ۳۳۰۰ ساله و زیتون ۲۰۰۰ساله در روستای بان سرو :

اولین مجموعه با ارزش درختی در استان ایلام بدون شک درختان ۳۳۰۰ ساله ی روستای بان سرو در بخش چوار هستند که این درختان توسط میراث فرهنگی استان ایلام در فهرست آثار ملی کشور ثبت شده اند . این درختان بر روی تپه ای قرار دارند این محوطه متشکل از ۱۸ اصله نهال «سرو زرین» است که قدمت آنها به ۳۳۰۰ سال پیش بر می گردد . روستای بان سرو با توجه به وجود محوطه تاریخی - طبیعی «بان سول» و همچنین چند اصله درخت زیتون که باز هم سابقه تاریخی دارند از قدمت زیادی برخوردار است و به دلیل وجود درختان سرو به روستای بان سرو نامگذاری

شده است. (www.ilamtoday.com) لازم به ذکر است که لفظ سرو در زبان کردی «سول» خوانده می شود و لفظ بالا نیز «بان» گفته می شود به همین دلیل بان سرو را «بان سول» می گویند .

زیتون ۲۰۰۰ ساله : در منطقه چوار و در منطقه بان سرو ایلام درختان دیگری نظیر زیتون وجود دارد که ریشه تاریخی داشته است و از قدمت بالایی برخوردار هستند و در روستای «مورت» بخش چوار نیز درختچه هایی با قدمت زیادی وجود دارد . در ارتفاعات شای ماران چنان منطقه ارکوازی بخش چوار ، با ۱۰۶۰ متر ارتفاع از یک باغ زیتون محلی وجود دارد که طبق گفته اهالی محل و نیز اعلام نظر کارشناسان ، قدمت آنها به حدود ۲۰۰۰سال می رسد . این زیتون ها از نوع محلی اند که به دلیل آب و هوای مناسب محل (گرم و خشک) در طول سالیان متمادی همچنان به پا برجای مانده اند . در کنار این باغ کوچک یکی از محوطه ها و قبرستان های دوره تاریخی (احتمالاً اشکانی - ساسانی) وجود دارد که وجود این باغ در کنار این محوطه ادعای دو هزار سال قدمت این درختان را تأیید می کند . این درختان سرو و درختان زیتون در کل کشور نمونه اند ... این درختان با قطر ریشه بیش از ۲/۵۰ متر و ارتفاع بیش از سه متر همواره در طول سالیان متمادی بر اثر شرایط آب و هوایی و نیز عوامل انسانی و طبیعی ، خشک و دوباره رشد کرده اند . (www.parsinews.ir؛ www.ilamtoday.com) با توجه به حضور این درختان باستانی در بخش چوار چنین به نظر می رسد که مردمان اولیه ساکن در این مناطق از همان ابتدا به فکر قابلیت کشاورزی و باغداری این منطقه پی برده اند و به کاشت چنین درختانی اقدام نموده اند . تنوع درختان این منطقه حاکی از شرایط مطلوب آب و هوایی و خاک این منطقه جهت کشت محصولات کشاورزی و باغی در طول تاریخ بوده است و مسؤولین جهاد کشاورزی بخش چوار در برنامه ریزی های خود باید به این مهم توجه داشته باشند و این سنت که با شغل و اقتصاد مردم در ارتباط می باشد را حفظ نمایند و بررسی بر روی اینگونه های درختی مدیران را جهت ارتقاء کشاورزی چوار یاری می رساند . این امر نیز حکایت از فرهنگ طبیعت دوستی و حفظ طبیعت این مردمان نیز دارد و از نظر علمی نیز نشان می دهد که این گونه در برابر آفات مقاوم هستند و درصد آفات گیاهی در این ناحیه کم می باشد .

د) آثار باستانی و تاریخی بخش چوار :

در مورد پیشینه تاریخی و عوامل ایجاد تمدن در چوار می توان گفت ، به دلیل شرایط جغرافیایی و امکانات بالقوه موجود در این محدوده از جمله منابع آب ، خاک حاصلخیز ، جنگل و مرتع ، منابع و معادن مختلف از گذشته مورد توجه اقوام مختلف و تمدنهای همجوار قرار گرفته است ، لذا در مناطق مختلف و در اعصار و ادوار تاریخی ، استحکامات نظامی و تدافعی در نقاط استراتژیک و گلوگاه ها برای حفاظت و حراست از مرزها ، محدوده حکومتها ایاد شده اند که از نظر به کارگیری مصالح و سبک معماری نسبت به سایر بناها از استحکام بیشتری برخوردارند با توجه به موارد مطروحه و بسیاری عوامل دیگر ، قلاع متعددی ساخته شده که آثار برخی از آنها امروزه ملاحظه می شود که می توان به ... قلعه های چوار در محدوده استان ایلام ... اشاره کرد . (محمودیان ، ۱۳۸۳ : ۱۲)

وجود چشمه های فراوان و رودخانه های فصلی و یا ملایم که تهدید کننده مکانهای استقرار بشر نبوده اند ، به نحوی چشمگیر در تثبیت زندگی مردم منطقه دخالت داشته اند . این رودخانه ها در دامنه کم شیب ارتفاعات ، انگیزه های لازم را برای استقرار فصلی بشر و جوامع کوچکنده در این بخش از استان ایلام ایجاد نموده است . بیشترین نمونه های قبرستانهای عصر برنز نیز طی حداقل ۳۰ سال گذشته توسط هیأت های ایرانی و خارجی در حوزه شهرهای ایلام ، ایوان و چوار ...کشف شده اند .(ناصری ، ۱۳۸۱ : ۷۸) بنابراین می توان تأثیر عوامل جغرافیایی بر روند تمدن و رشد و تثبیت شهر نشینی چوار را در طول تاریخ مشاهده نمود .

فهرست آثار ثبتی تاریخی و فرهنگی بخش چوار :

نام اثر	نام شهرستان	قدمت اثر	شماره ثبت	تاریخ ثبت	نشانی اثر
پشت قلعه چوار	ایلام	تاریخی - اسلامی	۸۰۰۰	۱۳۸۱/۱/۱۷	بخش چوار - روستای مورت
قبرستان منجل ۲	ایلام	تاریخی	۸۴۲۶	۱۳۸۲/۲/۹	بخش مرکزی روستای بهمن آباد
قبرستان ورکبود	ایلام	آهن ۳	۸۴۲۷	۱۳۸۲/۲/۹	بخش مرکزی روستای گله جار
محوطه چگاچم	ایلام	تاریخی	۸۴۳۰	۱۳۸۲/۲/۲۹	روستای مورت
قلعه قلاقیران	ایلام	اشکانی تا اسلامی	۸۴۳۲	۱۳۸۲/۲/۹	شمال پادگان نظامی ششدار
محوطه قلاقیران	ایلام	اشکانی - تاریخی	۸۴۳۵	۱۳۸۲/۱۲/۹	پادامنه ی جنوبی کوه قلاقیران
قبرستان منجل ۱	ایلام	نوسنگی - ساسانی	۸۴۳۶	۱۳۸۲/۱۲/۹	روستای بهمن آباد
گورستان آبرا	ایلام	تاریخی	۸۴۳۸	۱۳۸۲/۲/۹	روستای آبرا

(اکبری ، ۱۳۸۶ : ۶۶۷ - ۶۶۸)

اسامی قلاع برجای مانده در مناطق مختلف بخش چوار شامل پشت قلعه چوار و قلعه چکر بولی می باشد .

(محمودیان ، ۱۳۸۳ : ۱۳ ؛ محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۳۲)

قلعه تاریخی چوار یا (پشت قلعه یا قلاع یا قلادولک یا قلا) :

قلعه ی چوار در محلی به نام «قلا» که تلفظ محلی قلعه می باشد . (محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۴۲) موقعیت قلعه تاریخی چوار معروف به «قلا» در ۱۲ کیلومتری غرب شهر چوار و ۲۰ کیلومتری شهر ایلام بر سر راه چوار به چمن بولی واقع شده است . مجموعه بناهای این دژ بر فراز و دامنه های ناهمواری که حدود ۳۰۰ متر از زمین های پیرامونی ارتفاع دارد ، ساخته شده است . رودخانه قلا در جنوب آن جاری است و غرب این اثر باستانی پرتگاه طبیعی است . (محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۱۰۳ ؛ اکبری ، ۱۳۸۶ : ۵۹۰ ؛ ناصری ، ۱۳۸۱ : ۹۳ ؛ محمودیان ، ۱۳۸۳ : ۲۶) این قلعه به صورت دژی مستحکم ساخته شده است و شامل سه قسمت است : بنای اصلی قلعه ، دیوارهای جانبی و دیوارهای بلندی که از رأس

تپه تا سطح زمینهای اطراف امتداد می یابند ، ساختمانهای داخل محوطه قلعه و برجهای دیده بانی که به نظر میرسد کاربرد نظامی داشته است . (محمودیان ، ۱۳۸۳ : ۲۶) به نظر برخی در کنار رودخانه آثار گورستانی مشهور است که تا کنون کشفیاتی بر روی قبور آن انجام نشده است و تاریخ ساختمان قلعه به درستی مشخص نیست . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۲۰) شواهد فرهنگی برجای مانده از این اثر نشان می دهد که احتمالاً در اواخر دوره ی تاریخی و قرون اولیه اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است . (محمودیان ، ۱۳۸۳ : ۲۷ ؛ محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۱۰۳-۱۰۴)

قلعه چکر بولی چوار یا قلعه پاقلاع :

مهمترین بنایی که قسمتیز آثار آن باقی مانده قلعه پاقلاع می باشد . این قلعه باستانی در روستای چکر واقع در کوهستان بولی از توابع بخش چوار شهرستان ایلام واقع شده است . این قلعه در نزدیکی مرز با کشور عراق ایجاد شده است و سبک معماری و مصالح آن با قلعه یزدگرد در استان کرمانشاه قابل مقایسه می باشند . قلعه در قسمت بلندی حاشیه شمالی محوطه باستانی چکر بنا شده و دارای دژ بسیار بلند و مستحکم می باشد که ارتفاع جبهه شمالی آن بیشتر از سایر قسمت ها است . تعداد ۱۱ اتاق در قسمت جنوبی قلعه ایجاد شده که بر حیاط مرکزی تسلط دارند . اتاق ها دارای طاق قوسی است . محوطه باستانی چکر در مسیر ارتباطی چوار به سومار و سرزمین میان رودان واقع شده است ، لذا در گذشته اهمیت راهبردی داشته است . مصالح به کار رفته در این قلعه سنگ و گچ می باشد و داخل اطاقها نیز با گچ اندود شده است . سفالهای نخودی و قرمز رنگ با شاموت شن به صورت متراکم در محوطه پیرامونی قلعه دیده می شود که متعلق به دوره تاریخی است . در گوشه های قلعه اتاق های دیده بانی مشاهده می شود . (محمودیان ، ۱۳۸۳ : ۲۵-۲۶ ؛ اکبری ۱۳۸۶ : ۵۹۰ ؛ محمودیان ، ۱۳۸۴ : ۴۱-۴۲ ؛ ناصری ، ۱۳۸۱ : ۹۳-۹۴)

فعالیت های باستان شناسی در چوار :

فعالیت باستان شناسان ایران و بلژیک به سرپرستی لوئی واندنبرگ در تپه ی ورکبود در پنج کیلومتری مرکز بخش چوار از توابع شهرستان ایلام ،...و چم ژیه واقع در بخش چوار بوده است . (اکبری ، ۱۳۸۶ : ۷۹-۸۰ ؛ طلایی ، ۱۳۸۱ : ۶۵)

ه) وضعیت اقتصادی

صنایع بخش چوار :

مهم ترین صنایع دستی استان ایلام که در چوار نیز رایج می باشد عبارتند از : جاجیم ، قالی بافی ، نمد ، گیوه بافی ، قتره بافی ، چیت بافی ، بافت سیاه چادر یا به زبان محلی دووار ،... (حیدری ، شهاب و محمد نورالهی ، بی تا : ۱۱ ؛ خانی ، ۱۳۷۳ : ۱۴۱) شهر چوار اکنون دارای پالایشگاه گاز ایلام ، مجتمع پتروشیمی ایلام و اکتشاف و استخراج نفت از چاه های

مرزی کشور در تنگ بیجار که در بخش چوار نیز مستقر می باشند؛ است. (منصوری، ۱۳۹۱: ۱۳۷) شهرک صنعتی جدید ایلام شماره ۲ در منطقه گلجار می باشد. (منصوری، ۱۳۹۱: ۱۱۶) که اینها سبب جذب جمعیت مهاجر کارگر و افزایش درآمد مردمان این بخش شده است.

و) اماکن مذهبی و امامزادگان چوار

لیست مساجد و حسینیه های شهرستان ایلام:

شهرستان	محل جغرافیایی	مسجد / حسینیه
ایلام	بخش چوار	مسجد صاحب الزمان (عج) چوار
ایلام	بخش چوار	مسجد امام حسین (ع)
ایلام	بخش چوار	مسجد جامع
ایلام	بخش چوار	حسینیه سیدالشهداء چوار
ایلام	روستای سلطان آباد چوار	حسینیه سلطان آباد چوار
ایلام	روستای کله جار	حسینیه روستای کله جار
ایلام	روستای گلزار	مسجد ابوالفضل (ع) روستای گلزار
ایلام	روستای حداد	حسینیه گلجار حداد
ایلام	روستای راه سفید	حسینیه روستای راه سفید چوار
ایلام	روستای لاشکن	حسینیه لاشکن چوار
ایلام	روستای آبزا	مسجد رسول الله (ص) آبزا
ایلام	حاج بختیار	مسجد حاجی بختیار چوار
ایلام	شهرک شهید رجایی	مسجد شهرک شهید رجایی چوار
ایلام	روستای بانسرو	مسجد بانسرو چوار
ایلام	روستای مورت	مسجد روستای مورت
ایلام	روستای مورت	حسینیه روستای مورت
ایلام	روستای بان خشک	حسینیه روستای بان خشک
ایلام	روستای گنجوان	مسجد امام خمینی (ره) گنجوان
ایلام	روستای قلاع	حسینیه روستای قلاع
ایلام	روستای برجعلی	حسینیه روستای برجعلی
ایلام	روستای ریزه وند	حسینیه روستای ریزه وند
ایلام	روستای بان ویزه	مسجد ابوالفضل (ع) بان ویزه
ایلام	روستای چمن	حسینیه روستای چمن
ایلام	روستای چنان	حسینیه روستای چنان
ایلام		مسجد روستای پاقلعه
ایلام		مسجد روستا چگا

(اکبری، ۱۳۸۶: ۶۸۷-۶۸) و باید از مسجد صاحب الزمان (عج) بهمن آباد نام برد که در کل این منطقه دارای ۱۴

مسجد و ۱۳ حسینیه می باشد .

چوار به دلیل همجواری با مرز عراق و در گذشته خلافت اسلامی سبب گشته که در طول مهاجرت شیعیان و فرار امامزادگان به مرکز و شرق ایران گذرگاه این افراد باشد و به همین دلیل این امامزادگان در این منطقه حضور دارند .

بقعه حاجی بختیار :

این بقعه در ۲۷ کیلومتری شمال غربی بخش چوار از توابع شهرستان ایلام در روستای حاجی بختیار قرار دارد . بنای فعلی حاجی بختیار در سال ۱۳۶۹ ه . ش ساخته شده است . این بنا به سبک جدید احداث شده است و از یک بنای گنبد پیازی شکل دو پوش که بر روی یک چهار طاقی قرار گرفته و به وسیله شبستانی احاطه شده ، تشکیل شده است . در ورودی بنا در ضلع شمالی و در داخل ایوان واقع شده است . در هر طرف ایوان دو رواق وجود دارد . (اکبری ، ۱۳۸۶ : ۷۱۰-۷۱۱ ؛ ناصری ، ۱۳۸۱ : ۸۹) این امامزاده از جمله مهمترین امامزادگان چوار است که در ایام تعطیل و به ویژه در اعیاد پذیرای مهمانان و زائران می باشد . مشکلی که در این روستا وجود دارد مشکل آب آشامیدنی است که سبب مهاجرت روستائیان به شهر شده است و این امر سبب بی توجهی به عمران و توسعه ی روستا می شود و این امامزاده در گذشته سبب جذب جمعیت در این روستا بوده است .

سید محمد :

این امامزاده در روستای چمن در دهستان بولی واقع است و جزء بخش چوار از توابع شهرستان ایلام است . این روستا از طرف جنوب هم مرز با عراق است. در گذشته «زنگوالبان» و «کبوتر کنا» نیز گفته شده است . بر روی تپه ای در شمال شرقی روستای چمن بقعه ای قرار گرفته است که آن را «سید محمد» می نامند معتمدین منطقه گفته اند که سید محمد فرزند سوم سید عمر بن حسین بن زید بن علی بن حسین (ع) است . زمان وفات وی را نزدیک به سالهای ۲۴۹ تا ۲۵۵ ه.ق می دانند . البته گروهی دیگر از مردم ، وی را از فرزندان امام موسی کاظم به شمار می آورند که صحیح نمی باشند . صاحب مقبره در میان مردم به «پیرزان» لقب گرفته است ؛ به معنی شفا دهنده ی درد می باشد و اهالی محل بر این باورند که سید محمد ، شفادهنده ی درد ها می باشد . (اکبری ، ۱۳۸۶ : ۷۱۱-۷۱۲)

شیخ محمد سفیر :

در پنج کیلومتری شهر چوار و بر روی تپه ای مشرف به رودخانه ی مورت بقعه ای به نام «شیخ محمد سفیر» قرار گرفته است . این مکان به وسیله ی قلوه سنگهایی که بر روی هم قرار گرفته اند ، مشخص شده است . این بقعه از بقعه هایی به شمار می رود که اخیراً کشف شده است. (اکبری ، ۱۳۸۶ : ۷۱۲)

بقعه ی ابوالحسن (ع): واقع در بخش چوار ، روستای ابوالحسن می باشد و فاقد هرگونه ساختمان می باشد . (اکبری ، ۱۳۸۶ : ۶۷۷)

(ز) موقعیت چوار در جنگ تحمیلی :

منطقه گلجار [چوار] در طی جنگ تحمیلی مورد بمباران قرار گرفته است . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۸۸) در ۲۳ بهمن ۱۳۶۵ هواپیماهای رژیم بعثی ، زمین فوتبال چوار را در حین برگزاری مسابقه فوتبال ساعت ۱۶ بمباران کردند . این بمباران ۱۵ شهید و ۶ جانباز برجای گذاشت . ۱۰ فوتبالیست ، سه کودک ، یک داور ، یک تماشاگر این بخش را به شهادت رساندند . در این روز مراد آذرخش ، خلیل مظفری ، سجاد مظفری ، محمد جواد مظفری ، امجد حیدری (تماشاگران مسابقه) ، یونس تلوکی ، مجتبی ناصری ، علی نجات کرمی ، علی عباسی ، محمد کمالوندی ، جهانگیر کاوه ، عبدالرزاق مهدیه ، صید محمد زارعی ، حسین هزاوه بخشدار چوار (بازیکنان فوتبال) ، حمیدرضا رضایتی (داور مسابقه) ، به شهادت رسیدند . علی قیطاسی ، رحمت محمودی ، الیاس گهرسودی ، گل مراد فاضلی ، فرمان فولادوند و سلمان کرد (بازیکنان فوتبال) به افتخار جانبازی نائل شدند . (www.kurdpress.com)

عشایر ایل ارکوازی از جمله ایلات استان بودند که در جبهه های جنگ چندین بار توانستند با کمک نیروهای ارتش و سپاه پاسداران دشمن بعثی را در نقاط مختلف مرزی با شکست سختی مواجه و تا عمق خاک عراق پیشروی نمایند . (خانی ، ۱۳۷۳ : ۸۸-۸۹)

نتیجه :

بخش چوار به عنوان یکی از بخش های استان ایلام در غرب کشور شناخته شده است . این بخش با توجه به وجود آثار باستانی تاریخی آن ، شهری با قدمت تاریخی و باستانی محسوب می شود . این بخش دارای ویژگی طبیعی منحصر به فرد نظیر کوه های شره زول ، سیاه کوه ، ششکلان ، کوه های بولی و قلاقیران که دارای جاذبه دیدنی بسیار هست و در نوع خود نیز منحصر به فرد هست ، و رودهای گذارخوش ، تلخاب و کانی شیخ می باشد . مهم ترین ویژگی این ناحیه که در اشتغال زایی برای جوانان این بخش مطرح است وجود منابع طبیعی نفت و گاز در این بخش می باشد . چوار دارای جاذبه طبیعی گردشگری چون منطقه تفریحی ششدار ، تنگه دالاهو ، تجریان ، منجل می باشد . چوار دارای فرهنگ ایلی کهنی هست که سابقه وجود این ایلات را به دوران باستان نیز می رسانند . از گذشته های دور تا کنون هویت اجتماعی افراد و مناسبات اجتماعی و فرهنگی جامعه این بخش ، بر پایه نظام ایلی بوده است که دارای دو ایل بزرگ ارکوازی و بولی هست . در این بخش هویت افراد براساس تعلق به ایل تعریف می گردد و این نظام ایلی در تعریف شخصیت افراد جامعه این بخش نقش مؤثر و مهمی دارد ولی این به معنای برتری جویی قبیله ای نیست بلکه از لوازم حفظ هویت اشخاص جامعه این بخش می باشد . زبان مردم این منطقه گویش کردی مهکی می باشد و دارای قوم نژاد کرد می باشند . مذهب این مردم شیعه دوازده امامی است . این بخش دارای دو شاعر شهیر به نام های شاکه و غلامرضاخان ارکوازی می باشد که از استعداد و ذوق ادبی مردمان این بخش حکایت دارد . چوار از نظر تاریخی و باستانی دارای دو قلعه باستانی تاریخی می باشد که به قلا یا پشت قلعه و قلعه چگر بولی معروف می باشد که از سابقه ی تاریخی شهر حکایت دارد این بخش دارای چندین محوطه باستانی و تاریخی هست . مردم این بخش همچون مردمان استان دارای تقویم کردی و محلی خاص خود هستند . که با فرهنگ و موقعیت جغرافیایی و آب و هوایی این بخش سازگار و دارای ارتباط می باشد . شغل مردمان بخش علاوه بر کشاورزی و دامداری، مشاغل دولتی نیز بوده ولی در گذشته شغل غالب افراد کشاورزی و دامداری بوده است . این منطقه دارای چندین امامزاده و بقعه متبرکه همچون امامزاده حاجی بختیار ، سید محمد ، بقعه بوالحسن و شیخ سفیر نیز می باشد . مهم ترین حادثه ای که در تاریخ جنگ های این منطقه رخ داده و در خاطره تاریخی مردمان چوار حفظ شده است ، بمباران زمین فوتبال چوار و شهادت جوانان ورزشکار این بخش است .

منابع :

- اکبری ، مرتضی (۱۳۸۶): تاریخ استان ایلام از آغاز تا سقوط قاجاریه ، بی جا ، انتشارات فقه .
- جعفری ، عباس (۱۳۶۸): گیتا شناسی ایران ، کوهها و کوهنامه ایران ، ج ۱ ، تهران ، سازمان جغرافیایی و کارتوگرافی گیتا شناسی .
- حیدری ، شهاب و محمد نورالهی (بی تا) : راهنمای گردشگری استان ایلام ، ایلام ، اداره کل میراث فرهنگی ، صنایع دستی و گردشگری استان ایلام .
- خانی ، محمد حسین (۱۳۷۳) : گذری بر تاریخ ایلام ، بی جا، مؤلف .
- دهخدا ، علی اکبر (۱۳۳۸): لغت نامه ، ج ۱۷ ، تهران ، چاپ سیروس .
- رزم آرا ، علی (۱۳۲۰) : جغرافیای نظامی ایران ، پشت کوه ، تهران ، بی تا .
- سارایی ، ظاهر (۱۳۷۹) : شاعر قلعه های مه آلود ، تهران ، گوبه .
- سهراب نژاد ، علی محمد (۱۳۷۹) : دیوان اشعار و زندگینامه شاکه و خان منصور ، ایلام ، گویش .
- سهراب نژاد ، علی حسن (۱۳۸۸) : نگاهی به نشانه های مناجات نامه غلام رضاخان ارکوازی ، فرهنگ ایلام فصلنامه فرهنگی پژوهشی ، ۲۴-۲۵ ، صص ۱۹۳-۲۰۱ .
- طلائی ، حسن (۱۳۸۱) : باستانشناسی و هنر ایران در هزاره اول قبل از میلاد ، چ ۲ ، تهران ، سمت .
- علیزاده ، علی و حسین ابراهیم زاده (۱۳۷۷) : سیمای ایلام ، قم ، عصمت .
- فرهنگ جغرافیایی ایران (۱۳۳۱): ج ۵، بی جا ، انتشارات دایره جغرافیایی ستاد ارتش .
- مؤلف گمنام (۱۳۷۰) : جغرافیای پیشکوه و پشتکوه ، تصحیح اسکندر امان الهی بهاروند ، خرم آباد ، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی .
- محمودیان ، حبیب الله (۱۳۸۳) : معرفی اجمالی قلعه های باستانی ایلام ، ایلام ، گویش .
- _____ (۱۳۸۴) : باستان شناسی ، تاریخ و ایلام (مجموعه مقالات)، ایلام ، گویش .
- منصوری ، عبدالمنصور و دیگران (۱۳۹۱) : استان شناسی ایلام [کتاب های درسی] ، تهران ، شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران .

- ناصری ، علیرضا (۱۳۸۱) : سیمای میراث فرهنگی استان ایلام ، تهران ، اداره کل آموزش ، انتشارات و تولیدات فرهنگی .

- نظریان ، امین (بی تا): راهنمای گردشگری استان ایلام ،ایلام ،اداره کل میراث فرهنگی، صنایع گردشگری استان ایلام.

www.kurdpress.com

www.ilamtoday.com

[www. Parsinews.ir](http://www.Parsinews.ir)